

УДК 658.15

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

FORMATION OF SYSTEM OF INDICATORS IDENTIFYING THE FINANCIAL CAPACITY OF ENTERPRISES

Гавриленко Т.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Науково-дослідний інститут соціально-економічного розвитку

У статті доведено важливість вдосконалення методичних підходів до проведення комплексної оцінки фінансової спроможності вітчизняних підприємств. Проаналізовано сучасні методичні підходи вітчизняних та зарубіжних вчених до комплексного оцінювання фінансової спроможності підприємств. Розроблено практичні рекомендації за результатами проведеного аналізу, які можуть бути застосовані для багатьох підприємств з нестабільним фінансовим становищем.

Ключові слова: фінансовий стан підприємства, комплексне оцінювання, методичний підхід, фінансові показники, фінансова спроможність, ймовірність банкрутства.

В статті доказана важність удосконалення методических підходів к проведенню комплексной оцінки фінансової спроможності вітчизняних підприємств. Проаналізовані сучасні методическі підходи вітчизняних та зарубіжних учених к комплексной оцінці фінансової спроможності підприємств. Розроблені практичні рекомендації по результатам проведеного аналізу, котрі можуть бути применені для многих підприємств с нестабільним фінансовим положенням.

Ключевые слова: финансовое состояние предприятия, комплексная оценка, методический подход, финансовые показатели, финансовая состоятельность, вероятность банкротства.

The article proves the importance of improving methodological approaches to comprehensive assessment of the financial viability of domestic enterprises. Were analyzed modern methodical approaches of domestic and foreign scientists to comprehensive assessment of financial capacity of enterprises. Practical recommendations were developed and it based on the results of the analysis that can be applied to many enterprises with unstable financial situation.

Keywords: financial state of enterprise, comprehensive evaluation, methodical approach, financial indexes, financial capacity, probability of bankruptcy.

Постановка проблеми. В ринкових умовах господарювання ефективного функціонування підприємства, результативність управлінських рішень значною мірою впливають на фінансову спроможність суб'єкта господарювання, зміст якої відображає достатній фінансовий стан та визначає передумови виникнення нових потенційних можливостей підприємства. Тому забезпечення фінансової спроможності є пріоритетним напрямом фінансової політики підприємства, який потребує системного і комплексного вивчення виробничо-господарської та фінансової діяльності суб'єктів з метою активізації економічного розвитку.

Досягнення фінансової спроможності потребує мобілізації внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів та оперативної оцінки їх формування і використання для забезпечення фінансової рівноваги, що є основою стійкого зростання та нарощування ринкової вартості підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми оцінки фінансової

спроможності підприємства займається багато вітчизняних економістів, зокрема О. Терещенко, М. Білик, А. Загородній, Г. Вознюк, А. Поддєрьогін, К. Багацька, Т. Булович, Р. Грешко, М. Кохан, Л. Лачкова, Ю. Бурлака. Науковцями розроблено методичні підходи до оцінювання фінансової спроможності підприємств, які адаптовані до окремих галузей економіки, та окреслено загальні підходи до визначення можливостей фінансового оздоровлення підприємств.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на значні напрацювання у цьому напрямі, сьогодні не сформовано єдиного інструментарію оцінки фінансової спроможності, який би давав однозначні висновки стосовно доцільності здійснення на підприємстві антикризових процедур.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є вдосконалення наявних методичних підходів до ідентифікації комплексних показників оцінки фінансової спро-

можності підприємств та розробка практичних рекомендацій за їх результатами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснене дослідження підходів до оцінювання фінансової спроможності підприємства довело, що сьогодні відсутні узгоджені методи його визначення, проте більшість методів зводиться за суттю до оцінки різних складових фінансового стану підприємства [1; 2; 3]. Так, А. Поддєрьогін пов'язує фінансову спроможність з фінансовим забезпеченням [2, с. 73], Г. Савицька характеризує фінансову спроможність як аналіз

оборотності капіталу та здатності підприємства до саморозвитку [1, с. 17]. Водночас А. Алексеєва та група авторів акцентують свою увагу на результатах діяльності підприємства, що є основним мірилом стабільного фінансового стану та, відповідно, фінансової спроможності підприємства [3, с. 439–440]. Методичні рекомендації, що розробляються державними органами влади, спрямовані на оцінку фінансової спроможності в конкретних умовах: під час приватизації, під час залучення кредиту, у разі банкрутства, у разі інвестиційної привабливості тощо [4, с. 178].

Необхідно відзначити, що в цих підходах простежується обмежене розуміння сутності фінансової спроможності, тому фінансову спроможність можна розуміти як економічну категорію, що використовується під час оцінки фінансового стану підприємства в кризових умовах господарювання, рівень якої є підставою для визначення та досягнення стратегічних, тактичних та оперативних цілей підприємства.

Методичне забезпечення фінансової спроможності підприємства та загрози банкрутства характеризується великою кількістю підходів й інструментів її проведення. Наявність різноманітних методик діагностики кризових явищ підприємства обумовлює доцільність їх системної класифікації (рис. 1) [5, с. 187–188].

До основних принципів економічної діагностики варто віднести такі: системність, комплексність, регулярність, наступність та об'єктивність [6, с. 67].

Дотримання цих принципів є необхідною умовою для розроблення відповідно до ситуації, що склалася, методичних підходів щодо оцінки фінансової спроможності та діагностики ймовірності банкрутства підприємства. Безумовно, будь-яка методика містить спеціальні прийоми обробки та напрями використання показників, тобто науковий інструментарій. Методика проведення діагностики діяльності підприємства охоплює сукупність загальнонаукових і конкретно-наукових методів [7, с. 14–20].

Деякі науковці вважають, що методичні підходи до оцінки фінансової спроможності підприємства та прогнозування банкрутства, як прийнято називати їх у вітчизняній практиці, насправді намагаються передбачити різні види криз. Саме тому отримані під час їх використання оцінки нерідко досить сут-

Рис. 1. Характеристика методичного забезпечення діагностики фінансової спроможності та загрози банкрутства підприємства

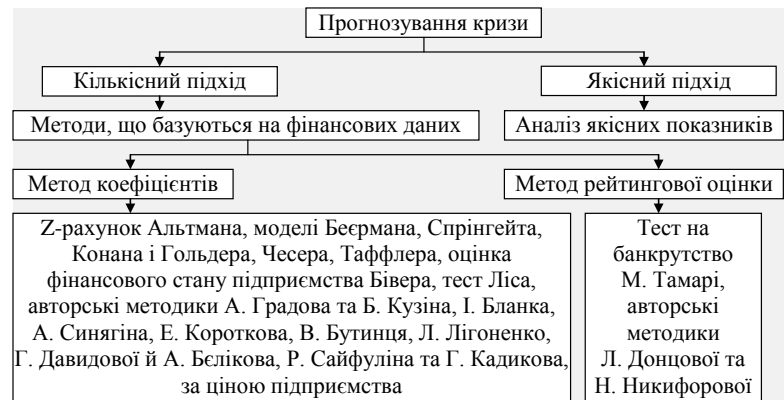

Рис. 2. Класифікація методів діагностики кризи

тево відрізняються. Ці методичні рекомендації доречніше було б називати методиками прогнозування певного виду кризи, адже жодна з них не може претендувати на використання в ролі універсальної саме через «спеціалізацію» на певному виді кризи. Фактично будь-яку методику прогнозування банкрутства, оцінки кредитоспроможності позичальника, аналізу інвестиційної привабливості підприємства можна вважати такою, що присвячена проблематиці діагностики фінансового стану. У науковій літературі розглядаються два основні підходи до прогнозування кризових явищ, а саме: кількісний та якісний (рис. 2) [8, с. 48–50].

Діяльність підприємства та його результати відображаються в економічних показниках, під якими розуміють кількісну й якісну оцінку досліджуваного явища, процесу чи результату. Важливим є визначення й обґрунтування системи показників (критеріїв), на основі яких проводиться діагностування. Для цих індикаторів варто розробити якісні та кількісні характеристики, шкали для виміру визначених значень показників, встановити нормативні (базові, еталонні, такі, що рекомендуються) значення індикаторів, що у прив'язці до конкретної ситуації допоможе точніше ідентифікувати стан підприємства. У загальному вигляді показники, які використовуються в економічній діагностиці, поділяються на групи (табл. 1) [6, с. 79].

Таблиця 1
Групи показників, які використовуються в економічній діагностиці під час фінансового управління санацією

Критерій	Показники
1. За особливостями оцінюваних явищ, операцій, процесів	Якісні, кількісні
2. За поширеністю використання	Узагальнюючі, спеціальні (часткові)
3. За технологією обробки	Первинні, похідні, аналітичні, синтетичні
4. За способом розрахунку	Абсолютні, відносні

Однією з методологічних проблем під час здійснення діагностики ймовірності банкрутства є визначення системи показників. Проблема полягає в тому, що на ефективність діяльності фірми впливає значна кількість факторів, врахування яких навіть з використанням програмного забезпечення є трудомістким, а інколи недоцільним. Тому в кожний конкретний момент часу варто враховувати лише деякі, найбільш важливі та суттєві. Набір факторів, які заслуговують на увагу, постійно змінюється за ступенем впливу внутрішніх і зовнішніх обставин, виникненням нових, часто непередбачуваних, ситуацій. Це зумовлює застосування ситуаційного підходу, який враховує конкретні особливості на фіксований момент часу та динаміку змін у

певному інтервалі часу. Можна стверджувати, що перелік показників залежить від розуміння об'єкта діагностики, його складових та умов функціонування підприємства в момент здійснення аналізу [9, с. 11–12].

Якість діагностики загрози банкрутства визначається насамперед набором оціночних показників. Найбільшого поширення набув коефіцієнтний підхід, який передбачає використання коефіцієнтів – відносних показників, що розраховуються шляхом порівняння між собою певних абсолютних показників господарсько-фінансової діяльності підприємства, інформація про які міститься у різноманітних видах звітності й обліку. Розрізняють такі класифікаційні ознаки системи показників-індикаторів кризового стану та загрози банкрутства, як інформаційне забезпечення розрахунку, функціональне спрямування, призначення (сфера застосування) [5, с. 197, 200–201].

З огляду на інформаційне забезпечення розрахунку індикаторів виокремлюються показники експрес-діагностики та фундаментальної діагностики. До складу показників експрес-діагностики включають оціночні індикатори, що розраховуються тільки на підставі затверджених форм фінансової, статистичної та податкової звітності підприємства і можуть бути швидко обчислені будь-яким стороннім дослідником, зокрема органами державного контролю, кредиторами, господарськими партнерами. Фундаментальна діагностика здійснюється спеціалістами самого підприємства або за його згодою – відповідними фахівцями, тому розрахунок показників потребує більш складного інформаційного забезпечення у вигляді матеріалів управлінського обліку та результатів спеціальних досліджень.

За функціональним спрямуванням індикатори кризових явищ традиційно об'єднуються у такі групи: показники стану ліквідності, структури капіталу, оборотності, рентабельності. Залежно від призначення виокремлюються показники поточної та майбутньої загрози банкрутства.

Розрахунок показників поточної імовірності банкрутства дає змогу оцінити загрозу порушення передбачених законодавством про банкрутство термінів виконання фінансових зобов'язань, зокрема щодо задоволення претензій кредиторів, за рахунок наявних високоліквідних активів або наявність передумов для ініціювання судових процедур (з боку кредиторів – наявність заборгованості, термін сплати якої минув, з боку самого підприємства – поточна збитковість і часткова втрата власного капіталу). До складу цієї групи доцільно включати показники, що мають еталонний мінімум або критичне значення. Якщо рівень цих індикаторів нижчий еталонного (критичного), то поточний стан підприємства діагностується як неблагополучний, а рівень поточної загрози банкрутства – високий.

У ряді країн, зокрема США, Великій Британії, Франції, Росії, широке застосування одержали

такі методи діагностики фінансової ситуації на підприємстві: статистичний метод під загальною назвою «скоринг» та метод А-рахунку, в основі якого лежить бальна експертна оцінка [6, с. 69]. Метод «скоринг» включає два різновиди: «credit-men», дискримінантні показники платоспроможності.

Метод «credit-men» розробив Ж. Депеня, який запропонував характеризувати фінансову ситуацію на підприємстві за допомогою коефіцієнтів [10, с. 289] швидкої ліквідності (R_1); кредитоспроможності (загальної заборгованості) (R_2); іммобілізації власного капіталу (R_3); оборотності запасів (R_4); оборотності дебіторської заборгованості (R_5). Для кожного з перерахованих вище індикаторів визначається нормативне значення, що порівнюється з показником аналогічного підприємства.

У світовій практиці для оцінки ймовірності банкрутства підприємств дуже часто використовують дискримінантний аналіз, який ґрунтується на емпірично-індуктивному способі дослідження фінансових показників із широким застосуванням елементів економетричного моделювання. Дискримінантний аналіз має дві фази: фазу виведення дискримінантної функції та фазу класифікації, в якій здійснюється групування об'єктів відповідно до значення інтегрального показника. Розрізняють однофакторний та багатфакторний дискримінантний аналіз. В основу однофакторного (одновимірного) дискримінантного аналізу покладено сепаративне дослідження окремих показників, які є складовою певної системи індикаторів, і класифікацію підприємств за принципом дихотомії, що є методом статистики, за якого досліджувану сукупність поділяють на дві підмножини залежно від значення обраного критерію.

Наявність значної кількості недоліків свідчить про неможливість застосування цих моделей у вітчизняній аналітичній практиці. Тому стала актуальною проблема вдосконалення методичних підходів до діагностики ймовірності банкрутства вітчизняних підприємств, зокрема розробки моделей з використанням єдиного інтегрованого показника.

Для оцінки фінансової спроможності та загрози банкрутства підприємства також використовують агрегатні (балансові) моделі [5, с. 223–225]. Агрегати є абсолютними оціночними показниками, розрахованими у спеціальний спосіб на підставі звітності підприємств, що дають змогу зробити

висновок про фінансово-майновий стан в іншій, ніж коефіцієнтна, формі. Найпоширенішим прикладом побудови та використання агрегатних моделей є балансові моделі оцінки фінансової стійкості підприємства.

Поглиблена діагностика фінансової спроможності та загрози банкрутства підприємства також проводиться на базі дослідження його грошового обороту. Відсутність ліквідних активів призводить спочатку до технічної неплатоспроможності – неможливості своєчасного розрахунку за зобов'язаннями, а після цього – до юридичного банкрутства.

Отже, запропонований перелік критеріїв може бути оновлений, розширений, уточнений, специфікований, змінений відповідно до змін економіко-правових умов діяльності промислових підприємств. За кожним з напрямів діяльності підприємства – виробництво, логістика, маркетинг, фінанси, персонал, організаційна структура, інноваційна діяльність, конкурентоспроможність підприємства – обчислюються показники функціонування підприємства, які відображають реальний стан підприємства в кожному із зазначених напрямів діяльності. Діагностика проводиться на основі селекційного відбору показників, який дає змогу одночасно застосовувати аналіз відхилень фактичної величини критерію від його оптимальної межі та аналіз тенденцій взаємопов'язаних показників. Тобто акцент під час розроблення інструментарію оцінювання фінансової спроможності зроблено на параметри, що мають динамічний характер, а не на статичні розрахунки, що особливо важливо під час відстеження ранніх проявів фінансової кризи.

Висновки. Нині не розроблено відповідні методичні інструментарії щодо вибору та практичних розрахунків коефіцієнтів для аналізу фінансової спроможності підприємств на державному рівні загалом, різних галузей, регіонів і форм власності. Істотним недоліком коефіцієнтного методу оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання є відсутність нормативних значень для більшості використовуваних коефіцієнтів. В умовах України необхідно під час проведення діагностики ймовірності банкрутства підприємств аналізувати разом з кількісними показниками ще й якісну інформацію, розглядати не лише фінансові показники, але й індикатори, що характеризують рівень менеджменту на підприємстві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Савицкая Г. Анализ хозяйственной деятельности / Г. Савицкая. – М.: ИНФРА- М, 2004. – 425 с.
2. Фінансовий менеджмент / кер. кол. авт. і наук. ред. А. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2005. – 535 с.
3. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности / [А. Алексеева, Ю. Васильев, А. Малеева, Л. Ушвицкий]. – М.: КноРус, 2007. – 672 с.
4. Камінська І. Інтегральна оцінка фінансової спроможності регіонів України / І. Камінська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 5. – С. 92–101.
5. Крейнина А. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле / А. Крейнина. – М.: ЦИТП, 1994. – 255 с.

6. Козлянченко О. Інститут банкрутства як складова розвитку ринкової економіки / О. Козлянченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 2 (92). – С. 79–88.
7. Бердникова Т. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: [учеб. пособие] / Т. Бердникова. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 215 с.
8. Мельник О. Діагностика банкрутства машинобудівних підприємств на засадах систем індикаторів / О. Мельник // Вісник Криворізького технічного університету. – 2008. – № 20. – С. 268–273.
9. Сметанюк О. Модель діагностики фінансового стану підприємства: відбір факторів та розрахунок параметрів / О. Сметанюк // Економіка і управління. – 2008. – № 3. – С. 94–98.
10. Козак Л. Антисипативна концепція управління підприємствами в системі антикризового менеджменту / Л. Козак, О. Федорук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 668. – С. 81–87.